AKADEMİK TARİH VE DÜŞÜNCE DERGİSİ
Academic Journal of History and Idea

Research Article

Received: 13/03/2026 **Accepted: 26/10/2026**

Kadir Acar*
https://orcid.org/0000-0002-0821-2652

Tuna Vilayeti Umumi Meclisi'nin Kurulması**

The Establishment of the General Assembly of the Danube Province

Öz

Âlî Paşa ve Fuad Paşa tarafından Osmanlı taşra idaresinin yeniden yapılandırılması amacıyla geliştirilen vilayet usulü, yerel yönetim süreçlerine halk katılımını esas alan yeni bir idari modeli ifade etmektedir. Bu model, Müslüman unsurların korunmasıyla birlikte gayrimüslim tebaanın da sisteme entegre edilmesini hedefleyen dengeli bir yönetim anlayışına dayanmaktadır. Midhat Paşa ise meşveret ilkesini merkeze alarak, bu idari dönüşümü, ileride kurulacak temsilî bir meclisin öncülü olarak değerlendirmiştir. 1864 Vilayet Nizamnamesi doğrultusunda her yıl toplanması öngörülen vilayet umumi meclisleri ilk kez Tuna Vilayeti'nde uygulanmış; 1866 yılında Rusçuk'ta, sancaklardan seçilen temsilcilerin katılımıyla toplanan mecliste yerel talepler müzakere edilmiştir. Bu süreç, Tanzimat reformlarının yerel düzeyde kurumsallaşmasına katkı sağlamıştır. Bununla birlikte, Midhat Paşa'nın meclis üyeleri için "mebus" kavramını kullanması, dönemin siyasal hassasiyetlerini ortaya koymuş; özellikle Nikolay İgnatiyev'in etkisiyle merkezî yönetimde temsiliyetin sınırlarına dair çekinceler oluşmuştur. Bu çalışma, Tuna Vilayeti örneği üzerinden Osmanlı'da temsiliyet fikrinin kurumsallaşma sürecini analiz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Vilayet Umumi Meclisi, Tuna Vilayeti, Midhat Paşa, Vilayet Usulü, Taşra İdaresi*

Abstract

*The vilayet system, developed by Âlî Pasha and Fuad Pasha to restructure Ottoman provincial administration, introduced a new administrative model based on public participation in local governance. The model rested on a balanced approach that sought to integrate non-Muslim subjects into the system while protecting the Muslim population. Placing the principle of consultation (*meşveret*) at its core, Midhat Pasha regarded this administrative transformation as a precursor to a future representative assembly. The provincial general assemblies, which the 1864 Provincial Regulation required to convene every year, were first implemented in the Danube Province. In 1866, the assembly met in Ruse (Rusçuk) with representatives elected from the sanjaks and deliberated on local demands. This process contributed to the institutionalization of the Tanzimat reforms at the local level. However, Midhat Pasha's use of the term* mebus *(deputy) for the assembly members exposed the*

* *Asst. Prof. Dr., Department of History, Dicle University, , Türkiye, yakincag@gmail.com*

Citation: Acar, K. (2026). Tuna Vilayeti Umumi Meclisi'nin Kurulması. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 13*(5), 1-14. https://doi.org/10.46868/atdd.2026.1086

** *This article is derived from the doctoral dissertation titled "Osmanlı Devleti'nde Bir İdârî Reform Denemesi: Tuna Vilâyeti", completed by Kadir Acar in 2013 under the supervision of Prof. Dr. Necdet Hayta at the Gazi University Institute of Social Sciences.*

Copyright, License and Responsibility Statement

Copyright in this article remains with the author(s). The authors grant the Academic Journal of History and Idea the right of first publication. This article is published under the Creative Commons Attribution–NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0). The authors are solely responsible for the scientific, ethical, legal, and factual content of the article. The views expressed in the article do not necessarily reflect those of the journal, the Editor-in-Chief, the editors, or the Editorial Board.

political sensitivities of the period; particularly under the influence of Nikolay Ignatiev, reservations emerged in the central government about the limits of representation. Taking the Danube Province as a case, this study analyzes how the idea of representation was institutionalized in the Ottoman Empire.

Keywords: *Provincial General Assembly, Danube Province, Midhat Pasha, Vilayet System, Provincial Administration*

Giriş

Tanzimat Fermanı'ndan sonra Osmanlı taşra idaresinde çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Ancak 1863 yılına gelindiğinde birçok eyalette mülki taksimattaki aksaklıklar, idaredeki karışıklık, küçük meselelerin bile merkeze sorulması gibi sebeplerle arzu edilen netice hasıl olmamıştır. Buna ilaveten dış baskıların artması üzerine Âlî ve Fuad paşalar Midhat Paşa'yı bu işe dahil ederek 1863 yılında eyaletlerde esaslı bir ıslahat yapmak amacıyla vilayet usulünü geliştirmişlerdir. Nihayetinde bu usulün ülkenin tamamında tedricen uygulanması kararlaştırılmış; ilk olarak da 1864 yılında Tuna Vilayeti'nde tecrübe edilmiştir.

Vilayet usulündeki en hassas uygulamalardan biri halkın yönetime katılımını esas alan vilayet umumi meclisleridir. Midhat Paşa memleketin kurtuluşunun meşveret ile yönetilerek gerçekleşeceğine inanmaktaydı. Bunun gerçekleşmesini de ülkenin her tarafından gelen temsilcilerden oluşan bir meclise bağlı görmekteydi. Dolayısıyla Vilayet Umumi Meclisinin Meclis-i Mebusanın başlangıcı olmasını arzu ediyordu. Bu sebeple parlamenter rejime öncülük etmesi bakımından Tuna Vilayeti Umumi Meclisi müstakil bir öneme sahiptir.

Mevcut yayınlar incelendiğinde II. Meşrutiyet öncesi vilayet umumi meclislerinden bahseden çalışmalar olmakla birlikte Tuna Vilayeti Umumi Meclisi üzerine müstakil bir çalışmaya rastlanmamaktadır. İlber Ortaylı'nın Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840–1880) adlı eserinde vilayet umumi meclisleri hakkında genel bir değerlendirme yapılmış ve taşradaki idare meclislerinin Meclis-i Mebusan'a olan etkisi üzerinde durulmuştur.

Bu konudaki eksikliğe katkı sunmak üzere hazırlanan bu çalışmanın amacı Tuna Vilayeti Umumi Meclisinin kuruluşunu, karar alma ve uygulama sürecini ana kaynaklar ışığında ortaya koymaktır. 1864 yılında Tuna Vilayeti ile tecrübe edilen vilayet usulü ve dolayısıyla vilayet umumi meclisleri 1867 yılında Osmanlı Devleti'nin diğer yerlerinde de hayata geçirilmiştir. Bu sebeple Tuna Vilayeti Umumi Meclisi ülkenin tamamına örnek teşkil etmesi ve Meclis-i Mebusan'a öncülük etmesi bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca Midhat Paşa'nın meclisin açılış konuşmasındaki ifadelerinden hareketle Rus Büyükelçisi İgnatiyev'in gelişmelerin padişahın istiklaline dokunacağı yönündeki sözleri üzerine ortaya çıkan tepkiler değerlendirilmiştir.

Yöntem

Bu çalışmada tarihsel belge tahliline dayalı bir yöntem izlenmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın temel kaynaklarını konuyla ilgili Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi belgeleri, Tuna Vilayeti Nizamnamesi ve Tuna gazetesi oluşturmaktadır. Tuna Vilayeti Umumi

Meclisi, Tanzimat Fermanı'nın hedefleri ile Âlî, Fuad ve Midhat paşaların vilayet umumi meclislerinden beklentileri açısından incelenmiştir. Kronolojik sıra gözetilerek önce 1864 yılına kadar taşra idaresindeki gelişmelere kısaca yer verilmiş, ardından Tuna Vilayeti Umumi Meclisinin kuruluş süreci, ilk meclisin müzakereleri ile Midhat Paşa'nın açılış konuşması ve bu konuşmaya verilen tepkiler değerlendirilmiştir.

Tanzimat Fermanı'ndan 1864'e Kadar Taşra İdaresindeki Gelişmeler

Tanzimat Fermanı'nda yüz elli yıldır yaşanan olumsuzluklar sebebiyle Osmanlı Devleti'nin güçlü ve mamur iken zayıf ve fakir hale düştüğü ifade edilmektedir. Fermanın hedefi ülkeyi imar etmek ve halkın refahını sağlamak olarak belirlenmiştir. Bunun da ülkenin coğrafi konumu, verimli arazisi ve halkın kabiliyet ve istidatları kullanılarak gerçekleştirileceği vurgulanmıştır. Bu hedefe de beş on sene içinde ulaşılacağı değerlendirilmiştir. Bu yolda ülkeyi idare etmek için yeni kanunlar yapılması önemli ve gerekli görülmüştür (BOA.MFB. 48, Tanzimat Fermanı). Kısacası eskisi gibi güçlü bir devlet, refah içinde yaşayan bir halk hedefleniyordu. Beş on sene içinde kalkınma gerçekleşememiş ancak bu istikamette kanunlar yapılarak hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Coğrafi konum ve verimli araziyi kullanabilmek için tarım ve ticaretin geliştirilmesi, halkın kabiliyet ve istidadının kullanılması halkın üretim yönünde eğitilmesi ve geliştirilmesi demekti. Dolayısıyla kanunların bu hedefe hizmet etmesi gerekiyordu. Üretim ağırlıklı olarak taşrada gerçekleştiği için Tanzimat'ın taşraya yansıması gerekiyordu.

Osmanlı Devleti'nin idarede bir esas olarak kabul ettiği adalet çemberine göre devletin güçlü olması için askere, asker için de mala yani gelire ihtiyaç vardır. Mal da halktan temin edilir. Halkın bunu verebilmesi için de adalet gereklidir (Okumuş, 2005). Dolayısıyla devletin kudretini halkın üretim gücü belirlemektedir. Bu durumda halkın ürettiği maldan verdiği verginin toplanması önem arz etmektedir. Taşrada toplanan paralar hazineye girmeyip mültezimlerin eline geçtiğinden memleketin imarına harcanmıyordu (Yaman, 1940). Tanzimat Fermanı'nda herkesin emlak ve kudretine göre vergi tayin edilmesi öngörülmektedir. Buna bağlı olarak emlak ve nüfus yazmak üzere iltizam kaldırılarak yerine 1840 yılında muhassıllık ihdas edilmişti. Böylece valilerle sancak yöneticilerinin mali sorumluluğu muhassıllara devredilmiştir. Merkezden gönderilen muhassıllar gittikleri yerde muhassıllık meclisi kuracak vergi işlerini idare edecekti. Bununla taşradaki idarecilerin hazine gelirlerini suistimal etmesinin önlenmesi ve vergi meselesinin halledilmesi hedeflenmişti (Kaynar, 1991; Çadırcı, 1997). Beklenen hedefe ulaşılamayınca 1842'de muhassıllıklar kaldırılmıştır. Fakat muhassıllık meclisleri vali başkanlığında toplanan "memleket meclisleri" olarak varlığını devam ettirmiştir (Ortaylı, 2000).

Islahatlar yine netice vermeyince 1845 yılında her eyaletten bir Müslüman ve bir Hıristiyan temsilci çağrıldı. Temsilcilerin talepleri ağırlıklı olarak verginin çok olması ve bu konuda yapılan haksız ve yolsuz uygulamalardı. Ayrıca yol ve içme suyu meselesi de talepleri arasındaydı. Bunun

üzerine ülke on bölgeye ayrılarak on imar meclisi kuruldu (Ahmet Lütfi Efendi, 1999; Çadırcı, 1988). Bu meclislerin görevi Tanzimat'ın hedeflediği gibi bölgenin imarı, ziraat ve ticaretin geliştirilmesi için yapılması gerekenleri rapor etmekti. İç siyasi çekişmeler, devamlı bir devlet politikasının olmaması, yeniliklerin şahıslara bağlı kalması ve ilgisizlik yüzünden yarım bırakıldı (Seyitdanlıoğlu, 1992).

1849 yılında eyalet meclislerine verilen 68 maddelik bir talimatla memleketin idaresi adeta memleket meclislerine devredilmiş oluyordu (Karakoç, No: 851/6007, H.1265/M.1849 ve 850/1777, H.1265/M.1849). Kararları büyük meclis veriyor, valiye de uygulamaya nezaret etmek kalıyordu (Çadırcı, 1997). 1858 yılında hazırlanan bir talimatla vali, mutasarrıf ve kaymakamların vazifeleri yeniden düzenlendi. Bütün hususlardan vali sorumlu tutulmakla birlikte meclisler idaredeki yerlerini muhafaza etmişlerdir (Takvim-i Vekayi No: 567, H.1275/M.1858 ve 569, H.1275/M.1859).

1860–1864 arasında teftiş için Rumeli ve Anadolu'ya, Arap eyaletlerine müfettişler gönderildi. Ancak bu teftişler eyaletlerin sıkıntılarını gidermediyse de merkezi denetimi artırdı ve Bâb-ı Âli'nin eyaletlerin içinde bulunduğu şartları daha iyi kavramasını sağladı (Davison, 1963/1997). Eyaletlerin çoğunda idare düzgün olmadığından birçok konu merkeze soruluyordu. Avrupa taşradaki en ufak karışıklıkta idarenin bozukluğu gerekçesiyle ıslahat teklifleri getirerek yönetime müdahale etmeye çalışıyordu. Dış baskılar da eklenince Âlî ve Fuad paşalar eyaletlerde ıslahat yapmayı düşündüler (Karakoç, No: 1700/2173, H.1281/M.1864; Yaman, 1940). Fuad Paşa'ya göre daha geniş yetkilere sahip tecrübeli ve muktedir valilerin idaresinde daha geniş coğrafyaya sahip vilayetler oluşturulmalıydı. Böylece sadece önemli meseleler merkeze sorulacak ve merkezin yükü hafifletilecekti (Ahmet Cevdet Paşa, 1892/1980; Karal, 1988). Bu maksatla geliştirilen vilayet usulü Anadolu ve Rumeli'de tecrübe edildikten sonra her tarafta uygulanacaktı. Vilayet usulü ilk olarak Ekim 1864'te kurulmasına karar verilen Tuna Vilayeti ile tecrübe edilmeye başlandı (BOA.İ.MMS. 29/1245, H.1281/M.1864; Karakoç, No: 1700/2173, H.1281/M.1864).

Vilayet usulünde de yönetimde meclisler etkili idi. Ancak bu defa memleket meclisleri idare meclislerine dönüştü. Eyalet meclisleri yargılama da yapıyordu (Karakoç, No: 851/6007, H.1265/M.1849; Karakoç, No: 850/1777, H.1265/M.1849; Karakoç, No: 1564/2164, H.1279/M.1863). Vilayet usulünde meclisi meşgul etmemek için hukuki işler görev alanından çıkarılarak bu işlere bakmak üzere temyiz-i hukuk ve cinayet meclisleri kuruldu (BOA.İ.MMS. 29/1245; Y.EE. 36/9). Vilayet usulünde bütün bu meclislerden farklı olarak sancaklardan temsilcilerin katılımıyla her yıl toplanan bir vilayet umumi meclisi kuruldu (BOA.İ.MMS. 29/1245). Bu meclis diğerlerinden farklı olarak bir meclis-i mebusan açılmasına bir hazırlık olarak düşünülmüştü (Midhat, H.1325; İnal, 1982). Vilayet usulü ilk defa Tuna Vilayeti'nde tecrübe edildiği gibi ilk vilayet umumi meclisi de yine Tuna Vilayeti'nde açılmıştır.

Tuna Vilayeti Umumi Meclisi

Meclisin Kurulma Sebebi

Âlî Paşa da Fuad Paşa da mebusan meclisine başlangıç olabilecek bir vilayet usulü tasavvur ediyorlardı (Midhat, H.1325; İnal, 1982). Fenalıkların ancak meşrutiyetle giderilebileceğini düşünen Midhat Paşa'nın da özellikle yapmak istediği şey böyle bir meclisin kurulması idi (Karal, 1988). Ona göre devlet ve millet için gerekli olan meşveret, bunu gerçekleştirmenin tek çaresi de umumi bir meclisin açılması idi (İnal, 1982). Meşruti idareye örnek olması için böyle bir meclisin kurulması şartıyla Midhat Paşa'nın Tuna Vilayeti Valiliğini kabul ettiğinden bahsedilmektedir (Rızaj, 1986). Fuad Paşa ise istifa mektubunda Avrupa'da olduğu gibi halkın yönetmesi fikrinin çirkin ve bozuk olduğunu, Osmanlı Devleti'nin zor durumda kalması için Hıristiyan tebaanın bu fikirlere sevk edildiğini belirtiyordu. Ona göre herkesin eşit faydalanacağı ve memnun olacağı bir siyaset takip edilerek hem Müslümanları koruyacak hem de gayrimüslimleri de memnun edip kışkırtmaları etkisiz bırakacak bir yol takip edilmeliydi (Mehmed Memduh, 1990). Siyasi vasiyetnamesine göre de çöküşü önlemek için devletin ırk ve din ayrımı olmadan bütün unsurları kapsayan bir temel üzerine oturması gerekiyordu (Akarlı, 1978). Tuna Vilayeti Nizamnamesi'nde belirtildiği üzere meclisin müzakere konuları bundan öncekilerde olduğu gibi esas olarak ziraat ve ticaretin geliştirilmesi ve yol meselesiydi (BOA.İ.MMS. 29/1245). Bu da memleketin imarı ve halkın refahı için Tanzimat Fermanı'nda belirtilen hususlardır.

Kısacası parlamenter sisteme geçmek için vilayet usulü bir basamak olarak kullanılmak isteniyordu. Tuna Vilayeti tecrübesinden sonra vilayet usulü her yerde hayata geçirildiğinde her eyaletin adeta parlamento benzeri bir vilayet umumi meclisi olacaktı. Vilayet umumi meclisleri başarılı olduğu takdirde merkezde bir meclis-i umuminin yani parlamentonun açılmasının da yolu yapılmış olacaktı. Aşağıda görüleceği üzere vilayet umumi meclisi sancaklardan gönderilen azalar ile vilayet idare meclisinin toplamından oluşmaktaydı. Bu yönüyle 1876'da meşruti idareye geçişle birlikte açılacak olan Meclis-i Umumi'nin Heyet-i Ayan ve Heyet-i Mebusan'dan oluşmasına benzemektedir.

Meclislerin Üyelerinin Seçimi ve Meclisin Toplanması

İlk seçim tecrübesi 1840 yılında muhassıllık meclisleri ile yaşanmıştır. Tanzimattan önce de muhassıllar vardı, ama muhassıllık meclisleri yoktu. Tanzimat ile gelen fark meclisin olmasıdır. Bu meclislerde halktan kimseler de bulunuyordu. Meclise seçilecek azaların bölgenin akıllı, namuslu ve seçkinlerin arasından devlet işlerine ve memleketin ahvaline vakıf kimselerden olması istenmekteydi. Ayrıca kendi işlerini devlet işlerinden önde tutan kimselerin seçilmesi de istenmiyordu. Seçim iki aşamalıydı. İlk seçim köylerde yapılacaktı. Köy halkının toplanarak bu niteliklere sahip adaylar arasından kura ile seçtiği beş kişi kaza merkezine gönderilecekti. Seçimin ikinci aşaması da kazada gerçekleşecekti. Adaylar halkın önüne çıkarıldıktan sonra adayın

seçilmesini isteyenlerin bir tarafına istemeyenlerin diğer tarafa geçmesi gerekiyordu. İki taraf sayıldıktan sonra isteyenler çok ise azalığı kabul edilmiş olacaktı (Efe, 2002). Muhassıllık uygulaması kaldırıldıktan sonra muhassıllık meclisleri de memleket meclislerine dönüşmüştü.

Bu meclislerde bu şekliyle halkın katılımı görülmektedir. Ancak devlet bu meclisler vasıtasıyla en küçük birime ulaşabiliyor, yetkilendirdiği kişilerin denetimi altında görev yapmasını sağlayabiliyordu (Efe, 2002). 1861 yılında Anadolu'yu gezmek üzere yola çıkan Fransız seyyah Perrot taşra meclislerinde aza seçimi usulünün düzensiz ve keyfi olduğunu, yetkilerinin açıkça tayin edilmediğini söylemektedir. Konuştuğu azalardan edindiği bilgilere ve gözlemlerine göre Avrupa'daki gibi bir seçim olmadığı gibi milletin temsili de meclisin bir düzeni de yoktu. Bunun yerine sağduyu ile örf ve adet hakimdi (İnalcık, 1964).

1864 yılında vilayet usulü ile gelen seçimler bu seçimlerden farklı idi. Nizamnameye göre köylerin adaylarını kaza, kazaların adaylarını sancak, sancakların adaylarını da vilayet merkezindeki seçimler için oluşturulan tefrik cemiyeti tespit etmekteydi (BOA.İ.MMS. 29/1245). Önce köy ve mahallelerde halk tarafından muhtar ve ihtiyar heyeti seçiliyordu. İhtiyar meclisleri kaza, kaza meclisleri sancak, sancak meclisleri de vilayet meclislerinin üyelerini seçmekteydi (Tuna, No: 58, H.1282/M.1866).

Vilayet umumi meclisi azaları da bu şekilde seçilecekti. Tuna Vilayeti Nizamnamesi'ne göre meclisin toplanmasına bir ay kala her kazanın dört azası vilayet umumi meclisine katılacak azaları seçmek üzere sancak merkezinde toplanacaktı (BOA.İ.MMS. 29/1245). Ancak seçilecek aza sayısı konusunda nizamnamenin iki maddesi ihtilaflı idi. Nizamnamenin 27. maddesine göre her sancaktan iki müslim, iki gayrimüslim olmak üzere dörder aza, 82. maddesine göre ise sancak ve kaza merkezlerinde ikamet edip azalık şartlarını taşıyanlardan üçer aza seçilmesi gerekiyordu. 27. madde meclis-i umuminin kurulmasıyla ilgiliydi. 82. madde de azaların nasıl seçileceğini düzenliyordu (BOA.İ.MMS. 29/1245). Neticede meclis üyeleri 82. maddeye göre seçilerek yedi sancaktan üçer kişi olmak üzere 21 kişi vilayet umumi meclisine katıldı (Tuna, No: 57, H.1282/M.1866). Azaların 7'si Bulgar, 14'ü[1] de Müslüman idi (BOA.A.MKT.MHM.355/67, H.1282/M.1866). Bu hesaba göre her sancaktan bir Bulgar ve iki Müslüman aza gönderilmiş olmalıdır.

Vilayet umumi meclisinin toplanmasında Rumi takvim esas alınıyordu. Rumi 1282 yılı Mart'ında meclis ilk defa toplanacaktı. Azalar 27 Mart 1866'da (R.15 Mart 1282) meclise katılmaları için nizamnameye uygun olarak toplantı tarihinden bir ay önce davet edildi (Tuna, No: 50, H.1282/M.1866). Ancak bundan sonraki yıllarda meclis Eylül ayı başında toplanacaktır. Çünkü hem

[1] Gazete 21 kişinin seçilerek meclise katıldığını yazmaktadır. Belgede ise 13 Müslüman aza olduğu belirtilmektedir. Ancak 13 Müslüman ve 7 Bulgar aza toplam 20 kişi ettiğinden bir kişi eksik kalmaktadır; bu nedenle belgedeki sayının bir yanlışlık sonucu olduğu anlaşılmaktadır.

Mart ayı yılbaşı olduğundan görülecek maslahat çoktu, hem de sancaklardan gelen azaların bu dönemde işleri vardı. Meclis valinin başkanlığında her yıl toplanacak, ama toplanma süresi kırk günü geçmeyecektir. Tuna Vilayeti Umumi Meclisi ilk toplantısını kırk günü doldurmayarak yirmi iki günde tamamladı (BOA.İ.MMS. 29/1245; BOA.İ.MVL. 572/25694; BOA.A.MKT.MHM. 382/27; Tuna, No: 215, H.1283/M.1867; Tuna, No: 221, H.1283/M.1868; Tuna, No: 318, H.1285/M.1868).

27. maddede meclisin her sancaktan seçilip gönderilecek azalardan oluşacağı ifade edilmekte, başka kimselerin katılacağına dair bir husus yer almamaktadır. Vilayet umumi meclisi Rumi 15 Mart 1282'de (27 Mart 1866) sancaklardan gönderilen 21 aza ve vilayet idare meclisinden mürekkep olarak vilayet merkezi Rusçuk'ta toplandı. Nizamnamede yer almıyorsa da vilayet idare meclisinin katılımı tabiidir. Çünkü seçilerek gelen azaların dilekçelerindeki hususları çözecek ve icra edecek olan vilayet idare meclisiydi. Böylece Tuna Vilayeti Umumi Meclisi ilk toplantısını vali de dahil edilirse 33 kişi olarak gerçekleştirdi (Tuna, No: 57, H.1282/M.1866). Nizamnameye göre valinin memurlardan birini de ikinci başkan olarak ataması gerekiyordu (BOA.İ.MMS. 29/1245).

Selimoğlu, Tuna Vilayeti Meclis-i Umumisi'nin bir sonraki yıl yapılan toplantısına ait H.1284/M.1867 tarihli mazbatasında 35 mührün bulunduğunu belirtmektedir. Bu durumda fazladan iki kişinin daha katıldığı anlaşılmaktadır. Bunlardan birisi Muhacir Komisyonu Reisi diğeri ise Ticaret İstinaf Divanı Reisi idi (Selimoğlu, 1995). Buradan nizamnamede yer almasa da merkezdeki memurların celselere katılabildiği anlaşılmaktadır. Bu istisnalar dikkate alınmazsa vilayet umumi meclisi başkanı vali olmak üzere müfettiş-i hükkam, vali muavini, muhasebeci, mektupçu, umur-ı ecnebiye müdürü, vilayet idare meclisinin üç müslim ve üç gayrimüslim azası ile sancaklardan gelen 7 Bulgar ve 14 Müslüman azadan oluşmaktaydı.

Vilayet umumi meclisine seçilen azaların çoğu uzak yerlerden geldiğinden vapur ve araba ücreti gibi yol masrafları ile Rusçuk'ta kaldıkları sürece çeşitli masrafları olacaktı. Bunlar nüfuzlu ve itibarlı kimseler olduğundan ücret talep etmeyecekleri düşüncesiyle harcırah tahsis edilmemişti. İlk yıl bu durum Sadaret'e bildirilerek hazineden karşılanması sağlandı. Ertesi yıl azalar masraflarının karşılanmaması durumunda gelmekte isteksiz davrandılar. Böyle olunca Vali Midhat Paşa azaların manevi faydasına hizmet etmekle iktifa edecekleri vakte kadar masrafların hazineden karşılanmasını talep etti. Midhat Paşa'nın teklif ettiği gibi 21 azaya toplam 17.250 kuruş ödeme yapılması uygun görüldü. Harcırahlar mesafelere göre belirlenmişti. Niş ve Sofya'dan gelen üyelere 1.000'er diğer üyelere 750'şer kuruş ödeme yapıldı (BOA.İ.MVL.553/24847, H.1282/M.1866; BOA.İ.MVL.572/25694, H.1284/M.1867).

Meclis Müzakereleri

Nizamnameye göre seçilen azalar sancak kaymakamının yazısıyla vilayet merkezine ulaşacaktı. Kazalardan gelen azalar beraberlerinde kazaları ile ilgili yol ve geçitler, ziraat ve ticaretin

kolaylaştırılması ve sair hususlara dair istidalarını seçilecek meclis-i umumi azalarına teslim edecek, onlar da vilayet merkezine vardıklarında bunları valiye takdim edeceklerdi. Böylece halkın talepleri doğrultusunda meclis gündemi belirlenecek ve bu hususlar meclis toplandığında müzakere edilecekti (BOA.İ.MMS. 29/1245).

Vali meclis-i umumi azalarının beraberlerinde getirdikleri istidalar ile vilayet menfaatini ilgilendiren konuları değerlendirerek meclis gündemini tespit edecekti. Vali bunlardan başka münasip gördüğü başka bir hususu da müzakere gündemine almaya yetkili idi. Meclisin kuruluş amacı vilayetin meselelerini müzakere etmek olduğundan esasen bir meşveret meclisi idi. Yürütme ile ilgili bir görevi yoktu. Meclisin alınan kararları hayata geçirmeye yetkisi olmadığından azaların görevi gündemdeki maddelerin müzakeresini yapmak ve görüşünü beyan etmekten ibaret idi. Müzakereler sonunda alınan kararların mazbataları hazırlandıktan sonra vali bu mazbataları hükümet merkezi olan İstanbul'a arz edecek ve kararlar çıkan iradeye göre icra edilecekti (BOA.İ.MMS. 29/1245).

Meclis-i Umumi 27 Mart 1866'dan (R.15 Mart 1282) 17 Nisan 1866'ya (R.5 Nisan 1282) kadar her gün ara vermeden 22 gün toplandı. Meclis gündem maddelerini müzakere ettikten sonra mazbata ve layihaları düzenlenerek Bâb-ı Âli'ye arz edildi. Bunlar ziraat ve ticaret, sanayi, maarif, tanzifat ve tanzimat, yol ve köprü gibi önemli konular idi (Tuna, No: 64, H.1282/M.1866). Müzakerelerin sonunda beş mazbata düzenlenmişti. Görüşülüp karara bağlanan konular aşağıdaki gibi özetlenebilir (BOA.A.MKT.MHM.355/67, H.1282/M.1866).

1. Balçık, Varna ve Pazarcık halkı bir önceki yıl hayvan hastalığı yüzünden zorda kalmıştı. Bu yıl orakçılara para vermek için üç ay müddetle aşar tahsildariyesinden borç verilmesi.
2. Sıbyan mektebi ve rüşdiyelerin artırılıp geliştirilmesi ve vilayet merkezinde idadi açılması.
3. Yetim mallarının korunması ve idaresinin menafi-i umumiye sandıkları tarafından yapılması.
4. Şose yollarının intizamı için uygun mevkilere kulübeler yapılarak buralarda bekçiler görevlendirilip masrafın halktan karşılanması.
5. Bazı büyük kasabalarda hekim bulundurulması ve maaşının halktan karşılanması.
6. Bosna Vilayeti'nde yol ve geçitler hakkında.
7. Köylü tarafından tahrip edilen orman ve koruları korumak için tedbir alınması.
8. Tuna sahilinde Rusçuk ile Vidin arasındaki ormansız bölgelerde orman yetiştirilmesi.
9. Arazisi uygun olan yerlerde dut fidanı dikilmesi.
10. Ahaliden dağ ve balkanlarda kulübelerde yaşayanların etraftaki köylere yerleştirilmesi ve bazıları için uygun yerlerde köyler teşkil edilmesi.
11. Sofya ve Niş sancaklarındaki mahsulü ihrac edecek yer olmadığından, halktan şirketler teşkil edilerek ispirto fabrikaları açılması.

12. Otluk ve sahanlıkların yakılmasını önlemek için kasten yakılanların köylüye tazmin ettirilmesi.
13. Bütün kasabalara kaldırım döşenmesi ve mevcutların tamiri.
14. Masrafı halktan karşılanmak üzere İsviçre'den boğa, Macaristan'dan aygır getirilerek Vidin Sancağı'na bağlı bazı kazalarda hayvan yetiştirilmesi.
15. Damları ot gibi şeylerle örtülü evlerin damlarına kiremit döşenmesi.
16. Köylerin içinde süprüntü ve yığınların kaldırılarak tarlalara dökülmesi.
17. Arazisi müsait olan yerlerde kenevir, anason, kök boyası gibi mahsullerin tohumlarını getirtip istenen yerlere gönderilmesi.
18. Sınır olarak tarlaların arasına dikilmesi.
19. Vilayet dahilinde kullanılan kilelerin standart hale getirilmesi.
20. Pazar kurulmayan kasabalarda pazar kurulması.
21. Ücreti ahaliden karşılanmak üzere Rusçuk kasabası için harman makinesi ve istenen yerlere gönderilmek üzere de kalbur makinesi alınması.
22. Niş ve Sofya'dan su kuvvetiyle yün ve kaytan ipliğini büküp kaytan işleyen makineler talep edilmiştir. Bunun araştırılması için Avrupa'ya memur gönderilmesi.

Rusçuk için istenen harman makinesinin ardından 1868'de toplanan vilayet umumi meclisinde her sancağa bir harman makinesi ve her kazaya da bir orak makinesi alınmasına karar verildi. 1869 yılında bu makineler Avrupa'dan alınarak kullanılmaya başlandı (Acar, 2018). Bu gelişme vilayet umumi meclisi sayesinde yaşanabilmiştir. Bu da meclisin Tanzimat'ın hedeflerine uygun olarak memleketin imarına ve halkın refahına katkı sağladığını göstermektedir.

Midhat Paşa'nın İlk Vilayet Umumi Meclisi'nde Yaptığı Konuşma ve Tepkiler

Midhat Paşa çeşitli valilik görevlerinden sonra 1876 yılında Osmanlı Umumi Meclisi'nin açılmasına öncülük ederek meşveret usulünü hayata geçirecekti. Tuna Vilayeti'nde vilayet umumi meclisi kurulması gerçekten de bir meclis-i mebusan denemesi gibiydi. Midhat Paşa Tuna Vilayeti Meclis-i Umumisi'nin ilk açılışında yaptığı konuşmada meclis üyelerinin bütün halkın seçimi ve tasdiki ile *"mebus demek" olduklarını, dört milyon* halkın meclisteki vekilleri sayıldıklarını ifade ediyordu. Bu şekilde halkın itimadını kazanarak halka vekalet etmenin en büyük şeref ve iftihar olduğunu dile getiriyordu (Tuna, No: 58, H.1282/M.1866, s. 2).

Rusya'nın İstanbul Büyükelçisi İgnatiyev Midhat Paşa'nın aleyhinde çalışıyor ve padişah üzerinde etkili de oluyordu. Midhat Paşa'nın faaliyetleri Rusya'nın Rumeli'deki emellerine uygun düşmediğinden bu gelişmeleri engellemek için Midhat Paşa'nın tuttuğu yolun kanun ve nizamların dışında olduğunu telkin ediyordu. İgnatiyev, Midhat Paşa'nın Tuna Vilayeti Umumi Meclisi'ndeki konuşmasının Tuna gazetesinde yayınlandığı sırada, Tuna Vilayeti'nin yakın zamanda Mısır gibi imtiyazlı bir statüye gireceğini ve benimsenen usulün padişahın istiklalini zedeleyecek bir meclis-i

mebusanın başlangıcı olduğunu söyleyerek bunu Sultan Abdülaziz'in duymasını sağlamıştı (Midhat, H.1325).

Bu konuşma sebebiyle Midhat Paşa ikaz edildi. Sadaret'e bir yazı yazarak bu konuşmasını açıklamaya çalıştı. Yazısında taşra meclisleri azalarının müzakereleri önem vermeden dinlediklerini, kararlara muhalif olmaktan çekindiklerini belirtiyordu. Meclis-i umumiyi diğer taşra meclisleriyle kıyaslamanın mümkün olmadığını, meclisten gerektiği gibi istifade edebilmek için azaların görüşlerini çekinmeden ifade etmeleri gerektiğini vurguluyordu. Hazırlıksız bir konuşma yaptığını, dolayısıyla bu ifadelerin konuşmanın akışı içinde ortaya çıktığını, böyle şüpheye sebep olabilecek sözlerin zaman ve maslahata uygun olmadığını beyan ediyordu. *"vekil-i mürsel"* diyecekken *"hüküm ve kuvvet"* düşünmeden *"sevk-i kelam"* ile *"vekil-i mebus"* tabirini kullandığını ekliyordu. Kendisi bu *"vekil-i mebus"* tabiri için ihtar edilmişti (BOA.A.MKT.MHM.355/67). Midhat Paşa'nın hatıralarında bu konuşma ile ilgili olarak meclis azaları diyecekken nasılsa *"mebusan vekilleri"* ifadesini kullandığı belirtilmektedir (Midhat, H.1325).

O zaman vilayet umumi meclisi azaları için "mebus" tabirinin kullanılması endişe doğurmuştu. Ancak daha sonra 1876'da Kanun-ı Esasi ile ülkenin her vilayetinden gelen temsilcilere "mebus", mebusların bulunduğu meclise de "Meclis-i Mebusan" denecekti. Vilayet umumi meclisi üyelerinden bahsedilirken Meclis-i Vâlâ'nın bir yazısında ve Sadaret'in arz tezkiresinde *"vekil"* dendiği de görülmektedir (BOA.İ.MVL.553/24847). Bir yıl sonraki yazışmalarda ise *"vekil"* ifadesi de kullanılmayarak Meclis-i Vâlâ'nın *"aza"*, Midhat Paşa'nın da *"zatlar"* ya da *"zevat" tabirini* tercih ettiği görülmektedir (BOA.İ.MVL.572/25694; BOA.A.MKT.MHM.382/27).

Midhat Paşa, meclis-i umumi toplantısı hakkındaki yazı ile birlikte yaptığı konuşmayı da tebliğ etmekten çekinmediğine göre herhangi bir olumsuz tepki almayı beklemiyordu. Üstelik aldığı cevapta icraatının ve tebligatının takdir edildiği ve Meclis-i Vâlâ mazbatasına dahil edilerek padişahın huzurunda okunacağı bildiriliyordu. Bu belgede konuşma metni hakkında herhangi bir tepki de görülmemektedir (BOA.A.MKT.MHM.353/20, H.1282/M.1866). Midhat Paşa'nın hatıralarında bu durumun İgnatiyev ve destekçileri vasıtasıyla Midhat Paşa'nın yaptıklarını bozmaya yönelik olduğu yazılmaktadır (Midhat, H.1325). Dolayısıyla bu durum Midhat Paşa'nın düşmanlarının padişaha tesir etmesi sonucu gerçekleşmiş olmalıdır.

Sonuç

Âlî Paşa taşra teşkilatında halkın katılımını esas almak istiyordu. Fuad Paşa da Müslümanları korurken gayrimüslimleri de memnun edecek bir yol takip ederek devletin ırk ve din ayrımı gözetmeden bütün unsurları kapsayan bir temele oturtulmasını istiyordu. Fenalıkların ancak meşrutiyetle bertaraf edilebileceğini düşünen Midhat Paşa'ya göre devlet ve millete lazım olan şey meşveret idi. Bu da ancak meclis-i umumi, yani parlamento ile gerçekleştirilebilirdi. Bu fikirler birleşince teşkilatında bir vilayet umumi meclisinin de yer aldığı vilayet usulü ortaya çıktı.

İkisinin de hayali, vilayet usulünün mebusan meclisine başlangıç teşkil etmesiydi. 1866 yılında Tuna Vilayeti'nde vilayet umumi meclisinin açılmasıyla bunun ilk adımı atılmış oldu. Meclis halkın içinden seçilen azalardan oluşan vilayet çapında bir parlamento gibi idi. Bu mecliste halkın talepleri halkın seçtiği azalar tarafından müzakere edilerek karara bağlanmış ve bu kararlar padişah iradesiyle hayata geçirilmeye başlanmıştır. Vilayet umumi meclisinin kararı doğrultusunda her sancağa harman ve her kazaya orak makinesi alınarak makineli tarıma geçilmesi buna örnek gösterilebilir. Böylece vilayet umumi meclisi memleketin imarına ve halkın refahına imkan sağlamıştır. Dolayısıyla vilayet umumi meclisinin Tanzimat'ın hedeflerini gerçekleştirme yönünde olumlu katkısı olmuştur.

Author Contributions

Kadir Acar conceived and designed the study, conducted the literature review, collected and analyzed the data, interpreted the findings, and drafted and revised the manuscript. The author read and approved the final version of the manuscript.

Conflict of Interest

The author declares that there are no financial, institutional, professional, or personal conflicts of interest that could have influenced the research, analysis, or publication of this study.

Kaynaklar

Acar, K. (2018). Tuna Vilayeti'nde orak ve harman makinesi. İçinde *Osmanlı araştırmaları II: Doğu ve Batı Türklüğünün ortak tarihî devirleri ve münasebetleri, toplum ve ekonomi*. Palet Yayınları.

Ahmet Cevdet Paşa. (1980). *Ma'rûzât* (Y. Halaçoğlu, Haz.). Çağrı Yayınları. (Özgün eser el yazması olup 1892 yılında yazılmıştır.)

Ahmet Lütfi Efendi. (1999). *Vakanüvis Ahmet Lütfi Efendi tarihi VIII* (Y. Demirel, Haz.). Tarih Vakfı-Yapı Kredi Yayınları. (Özgün eser H.1328/M.1910 yılında yayımlanmıştır.)

Akarlı, E. D. (1978). *Belgelerle Tanzimat: Osmanlı sadrıazamlarından Ali ve Fuad Paşaların siyasî vasiyetnameleri*. Boğaziçi Yayınları.

Çadırcı, M. (1988). Tanzimat Dönemi'nde Türkiye'de yönetim (1839–1856). *Belleten, 52*(203), 601–626. https://doi.org/10.37879/belleten.1988.601

Çadırcı, M. (1997). *Tanzimat döneminde Anadolu kentlerinin sosyal ve ekonomik yapısı*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi. (1864). *İrade Meclis-i Mahsus* (İ.MMS. 29/1245; 12 Cemaziyelevvel 1281 / 13 Ekim 1864).

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi. (1866a). *İrade Meclis-i Vâlâ* (İ.MVL. 553/24847; 4 Zilhicce 1282 / 20 Nisan 1866).

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi. (1866b). *Sadaret Mektubî Mühimme Kalemi* (A.MKT.MHM. 353/20; 21 Zilkade 1282 / 6 Nisan 1866).

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi. (1866c). *Sadaret Mektubî Mühimme Kalemi* (A.MKT.MHM. 355/67; 8 Zilhicce 1282 / 23 Nisan 1866).

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi. (1866d). *Yıldız Esas Evrakı* (Y.EE. 36/9; 7 Zilhicce 1282 / 23 Nisan 1866).

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi. (1867a). *İrade Meclis-i Vâlâ* (İ.MVL. 572/25694; 7 Muharrem 1284 / 11 Mayıs 1867).

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi. (1867b). *Sadaret Mektubî Mühimme Kalemi* (A.MKT.MHM. 382/27; 14 Muharrem 1284 / 18 Mayıs 1867).

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi. (t.y.). *Müzehheb Fermanlar ve Beratlar* (MFB. 48, Tanzimat Fermanı).

Davison, R. H. (1997). *Osmanlı İmparatorluğu'nda reform* (O. Akınhay, Çev.). Papirüs Yayınları. (Özgün eser 1963 yılında yayımlanmıştır.)

Efe, A. (2002). *Muhassıllık teşkilâtı* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Anadolu Üniversitesi.

İnal, İ. M. K. (1982). *Son sadrazamlar* (Cilt 1). Dergâh Yayınları.

İnalcık, H. (1964). Tanzimat'ın uygulanması ve sosyal tepkileri. *Belleten, 28*(112), 623–690. https://doi.org/10.37879/ttkbelleten.1204697

Karakoç, S. (t.y.). Eyalet meclislerine verilecek talimat. *Külliyât-ı kavânîn* (No. 850/1777; H. 1265, 19 Rebiülahir / M. 2 Mart 1849).

Karakoç, S. (t.y.). Eyalet vali ve defterdarlarıyla kaimmakam ve mal müdürlerinin vezaifleri hakkında talimat. *Külliyât-ı kavânîn* (No. 851/6007; H. 1265, 19 Rebiülahir / M. 2 Mart 1849).

Karakoç, S. (t.y.). Taşra meclislerine verilen talimat. *Külliyât-ı kavânîn* (No. 1564/2164; H. 1279, Evahir-i Şaban / M. Ocak 1863).

Karakoç, S. (t.y.). Beyanname. *Külliyât-ı kavânîn* (No. 1700/2173; H. 1281, 12 Cemaziyelevvel / M. 13 Ekim 1864).

Karal, E. Z. (1988). *Osmanlı tarihi* (Cilt 5). Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kaynar, R. (1991). *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Mehmed Memduh. (1990). *Tanzimattan Meşrutiyete I: Mir'ât-ı Şuûnât* (H. Develi, Sadeleştiren). Nehir Yayınları.

Midhat, A. H. (H.1325). *Midhat Paşa, Hayat-ı Siyâsiyyesi, Hidematı, Menfa' Hayatı-1 Tabsıra-i İbret,* Hilal Matbaası.

Okumuş, E. (2005). Osmanlılarda siyasal bir kurum olarak adalet dairesi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (SBARD), 3*(5), 45–51.

Ortaylı, İ. (2000). *Tanzimat devri'nde Osmanlı mahallî idareleri*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Rızaj, S. (1986). Midhat Paşa'nın Rumeli'de vilâyetler kurulmasındaki rolü. İçinde *Uluslararası Midhat Paşa Semineri: Bildiriler ve tartışmalar* (ss. 59–69). Türk Tarih Kurumu Yayınları. Kutuphane TTK

Selimoğlu, İ. (1995). *Osmanlı Devleti'nde Tuna Vilayeti* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.

Seyitdanlıoğlu, M. (1992). Tanzimat Dönemi İmâr Meclisleri. *OTAM: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 3*(3), 323–332. İSAM Makaleler Veritabanı

Takvim-i Vekayi, No. 567. (1858, 24 Aralık). Vülat-ı izam ve mutasarrıfîn-i kiram ile kaimmakamların vezaifini şamil talimat.

Takvim-i Vekayi, No. 569. (1859, 3 Nisan). Vülat-ı izam ve mutasarrıfîn-i kiram ile kaimmakamların vezaifini şamil talimat.

Tuna, No: 50. (H.1282, 6 Şevval/M.1866, 21 Şubat).

Tuna, No: 57. (H.1282, 12 Zilka'de/M.1866, 28 Mart).

Tuna, No: 58. (H.1282, 16 Zilka'de/M.1866, 1 Nisan).

Tuna, No: 64. (H.1282, 7 Zilhicce/M.1866, 22 Nisan).

Tuna, No: 215. (H.1283, 18 Cemaziye'l-âhir/M.1867, 16 Kasım).

Tuna, No: 221. (H.1283, 10 Receb/M.1868, 6 Ocak).

Tuna, No. 318. (H.1285, 5 Receb/M.1868, 21 Ekim).

Yaman, T. M. (1940). *Osmanlı İmparatorluğu mülkî idaresinde Avrupalılaşma hakkında bir kalem tecrübesi*. Cumhuriyet Matbaası.

Ekler:

Ek: Midhat Paşa'nın 27 Mart 1866'da Tuna Vilayeti Umumi Meclisi'nde Yaptığı Konuşma (Tuna, No: 58, H.1282/M.1866, s. 2).

"*İşte hâl böyle ve maslahat bu merkezde olub sizlerin buraya celb ve da'vet olmaklığınızdan şöyle bir meclis-i umumi 'akd idilmesinden maksâd-ı asli dahî devletce ve ahâlice yekdiğerine lâzım ve mülzem olan menâfi'in istihsâlîçün umûmun sa'âdet ve ma'mûriyetini müstelzim vesâili birlikde müzâkere etmekdir. Bu meclise ta'yin olunan a'zâ mahalleri mecâlisi a'zâsının intihâbıyla ve ânlar dahî mahallât ve kurâ ihtiyar meclislerinin intihâbıyla ve ânlar dahî umûm ahâlinin intihâbıyla ta'yin olunmuş olduklarından şimdi bu a'zâ hakîkat-i hâlde umûm ahâlinin intihâb ve tasdîkiyle meb'us dimek olarak dört milyon halkın bu meclisde vekîli add olunur. Ve bu meclisde müzâkere ve re'y olunub karar virilen işler o kadar halkın bi'z-zât huzûrıyla ve ittifâkıyla yapılmış olmak lâzım gelir. Böyle birkaç milyon ahâlinin vüsûk ve itimâdını kazanıb şöyle bir meclisde ânların tarafından vekâlet etmek dünyada en büyük şeref ve iftihâr olduğundan bu imtiyaz ve mübâhâtın kadr ü kıymetini muhâfaza ederek cümleniz menâfi' ve fevâid-i vatan ve memleket husûsunda bezl-i mesâ'î ve gayret itmeniz ve müzâkerât-ı meclis hakkında re'y ve ma'lûmâtınız her ne ise kat'â çekinmeyerek beyân eylemeniz hamiyyet ve insâniyetin müterettib zemînidir. Şimdiye kadar zikr ve beyân olunan yâni vilayetin teşkili gününden bu âna değin yapılub ve meydana konulub maddeleri mücmelen ve muhtasaran tâdâd edilen ahvâl ü âsâra ve vilayetin usul ve kâ'idesi ve mukaddime ve neticesi iktizâsına nazaran ilerüsünde dahî ne yapılmak lâzım gelecek ise ânların başlı ve esaslı olan maddeleri dahî bu meclisde bi'l-müzâkere bâb-ı devlete arz olunub rehîn-i kabûl ve tasdîk buyurulduğu hâlde yine el birliğiyle ve cümle ittifâkıyla icrâ kılınur ve cemi' zamânda insânî netice-i matlûbesine îsâl edecek tarîk-i niyet-i hâlise ile devâm ve ikdâm yolu olub hasbe'l- beşeriye vuku'u zarûri olan kusûr ve hatâda dahî cenâb-ı hakkın sun'-ı ilâhîsine iltica' olunur."*